

Baza podataka o prisilnim migracijama, izbjeglištvu i prognaništvu u svijetu i Hrvatskoj, 1945.-1995.

Baza podataka (u daljnjem tekstu BP) Humanitarne ekspertne grupe iz Zagreba (HEG) strojevno je čitljiva zbirka bibliografskih i statističkih podataka o izbjeglištvu i prognaništvu u Hrvatskoj od 1945. do danas. Podatke sabire, organizira i u strojevno čitljivom obliku predstavlja grupa istraživača u HEG-u (sociolozi, psiholozi, psihijatri, socijalni radnici, liječnici, informatičari). Pritom se razvijaju dvije osnovne crte baze podataka: bibliografska i izvorišna ("source data base"). Izvorišna baza (u daljnjem tekstu: IBP) orijentirana je redukciji, sintezi i/ili konsolidaciji/zgušnjavanju podataka. U planu je grupe da se omogući i statistička i/ili matematička manipulacija prikupljenih podataka te njihova grafička prezentacija.

Za razliku od bibliografske BP koja je po svojoj naravi neselektivna, izvorišna je BP visokoselektivna. Kao i svaka IBP, i HEG-ova izvorišna BP teži ne samo konsolidiranju i sintetiziranju već i "prepakiranju", pokatkad i evaluiranju informacije za svoje specijalizirano područje. Uloga takve informacije jest da pruži što bolji intelektualni kapital istraživaču, studentu, analitičaru i /ili odlučivaču, a njezina osnovna filozofija jest da vrijednost informacije za korisnika raste upravo njezinom kondenzacijom. Ta je vrijednost posebno značajna u vrijeme intenzivne proizvodnje pristranih informacija u više izvora o istim događajima - kao što je to u vrijeme oblikovanja novih država, smjena režima, etničkih sukoba i nacionalnih ratova. Tada je osnova analitičkog rada, a to je "provjerljivost" podataka i postupaka sabiranja, ostvariva samo ako su informacije dostupne u formatiranom obliku, u specijaliziranim IBP te ako su "razmjenjive", to jest posredovane preko međunarodnih mreža za razmjenu podataka.

Provjerljivost informacije bila je i osnovnom filozofijom projekta Prisilne migracije, izbjeglištvo i prognaništvo u Hrvatskoj: Data baza. U jeku izbjegličke krize u listopadu 1992. godine grupa raznorodnih stručnjaka, okupljenih u akcijama sociopsihološke pomoći izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine, shvatila je da je socijalni svijet izbjeglica neophodno negdje popisati, zadržati i dokumentirati. Nositelji projekata (psihijatri, sociolozi, socijalni psiholozi, psiholozi, socijalni radnici i pravnici) okupljeni oko nekoliko osnovnih ideja socijalnog, psihijatrijskog i psihološkog tretmana PTS (Post traumatskog stresa) izbjeglica i prognanika, osjetili su potrebu i za jednim zajedničkim dokumentacijskim servisom koji bi ih: a) informirao o iskustvima i nalazima dosadašnjih takvih akcija i istraživanja u svijetu, b) dokumentirao nalaze domaćih projekata, c) formatirao nalaze i podatke u elektronski razmjenjive informacije, i d) preveo i tiskao priručnike za primjereno popisivanje i dokumentiranje o izbjeglištvu i prognaništvu u Hrvatskoj. Tako je nastao poseban projekt - Humanitarna ekspertna grupa - Data baza¹. Kako je otpočetka bilo jasno da projekt ne može računati na financiranje osiromašene države, a i da mora težiti što je moguće manje zavisnom položaju, potraženi su izvori financiranja u inozemstvu, kod vanjskih fondacija koje su bile sklone financiranju istraživanja u Hrvatskoj². Najvažnija pomoć u organizaciji projekta došla je od

¹ Direktor projekta: dr. Silva Mežnarić. Projekt: HEG - ova baza podataka organizirana je u okviru Centra za proučavanje tranzicije i civilnog društva u Zagrebu. Centar djeluje kao udruženje istraživača. Adresa HEG-a je Tomislavov trg 21, Zagreb 41000, tel/fax: 385 1 431 990, E-mail: silva.meznarić@x400.srce.hr

² Projekt: Prisilne migracije, izbjeglištvo, prognaništvo u Hrvatskoj - baza podataka, u najvećoj je mjeri (oko 75%) financirao Institut otvoreno društvo, Hrvatska. Ostale značajnije doprinose u različitim su oblicima dali: Center for Refugee Studies, York University, Toronto; Wayne State University, Detroit; Center for Eurasian Studies, RAND, Santa Monica; Institut za narodnostna vprašanja, Ljubljana; Ambasada Kraljevine Nizozemske, Zagreb; HURIDOCS Secretariat te Europsko vijeće.

mah u početku od dviju srodnih svjetski renomiranih institucija: Center for Refugee Studies, York University, Toronto, i Refugee Studies Programme, Oxford University, Oxford; one su pomogle softverima, bibliotekama i kontaktima. Centar iz Yorka odazvao se odmah u studenome 1992. godine, te nas uputio u osnovne parametre funkcioniranja baze podataka, stavio na raspolaganje diskete s bibliografskim zapisima, te poslao svoga stručnjaka da pomogne pri postavljanju formatiranja unosa i sl. Centar je također u više navrata financirao put i boravak naših suradnika na tečajevima u Torontu. Pomoću priručnika i softvera kupljenih od HURIDOCS Sekretarijata u Genevi, HEG-ova baza podataka bila je već u ožujku 1993. godine u funkciji: pristupilo se prevođenju Tezaurusa izbjegličkog nazivlja na hrvatski jezik, prikupljanju građe, unosu bibliografske građe u ISIS sistem, te izradi popisnice za sabiranje podataka o izbjeglicama i prognanicima u organiziranom smještaju na teritoriju Hrvatske³.

Osnovni postav baze podataka bio je određen HURIDOCS standardima. HURIDOCS - Human Rights information and documentation system, International - međunarodna je organizacija koja razvija svoju vlastitu mrežu za izvore podataka o ljudskim pravima. Nastala je zalaganjem aktivista ljudskih prava koji su uvidjeli da im je potreban dogovor o tome koje će podatke prikupljati, kako ih obrađivati te kako spremati i pronalaziti na kompjuterskim sustavima, odnosno mrežama. HURIDOCS je osnovan 1982. godine i od tada razvija pomagala za bibliografski i dokumentacijski unos i nadzor. Prema njihovim pravilima o tome kako se obrađuju dokumenti koji se tiču ljudskih prava, odnosno povrede ljudskih prava, izrađene su mnoge strojne primjene ("computer applications"). Dio se njih nalazi na osobnim strojevima (PC) koji rade pod DOS-om, ali se već pojavljuju i primjene za rad pod UNIX-om (Amnesty International, London). Za obradu dokumentacije (knjiga, polupublikacija, časopisa, članaka, itd.) izradili su pravilnik HURIDOCS Standard Formats Supporting Documents, a za obradu podataka koji se tiču povreda ljudskih prava (human rights violations) pripremljen je pravilnik A Tool for Documenting Human Rights Violations. Mnoge organizacije širom svijeta koje se zanimaju za ljudska prava, svoju dokumentaciju obrađuju prema HURIDOCS-ovim pravilima. Zbog zajedničkih pravila i načina obrade podaci se mogu lako razmjenjivati. Tako je, primjerice, sedam organizacija koje se bave promatranjem stanja ljudskih prava u svojim sredinama i šire - Amnesty International, Committee to Protect Journalists, Human Rights in China, Human Rights Watch, Lawyers Committee for Human Rights, PEN i Physicians for Human Rights počelo okupljati svoje podatke na jednom mjestu, tj. na kompjuterskoj mreži Internetu. Za tu je svrhu pripremljen Human Rights Gopher, tj. mrežna služba (pomagalo) pomoću koje se vrlo lako dolazi do najnovijih podataka i obavijesti koje se tiču ovoga područja. Za sada se do tih podataka na Internetu dolazi upisom: gopher.gopher.humanrights.com ili preko službe WWW (World Wide Web) na URL: gopher://gopher.humanrights.org 5000. Ovaj program održava Institute for Global Communications.

HEG - Humanitarna ekspertna grupa, sa svojim projektom: Data baza, stalni je član organizacije HURIDOCS od 1992. godine. Grupa je redovito bila pozivana na njihove tečajeve u Europi (Varšava, 1993., Kopenhagen, 1994.) na godišnje skupštine (Pariz, 1994. i 1995.). Tako je grupa svladala načine unosa i obrade podataka prema njihovim pravilima. Ta pravila i treninzi daju upute: a) kako osnovati dokumentacijski centar; b) kako primijeniti HURIDOCS-ova pravila za obradu knjižnične građe; c) kako primijeniti HURIDOCS pravila u prikupljanju podataka o povredama ljudskih prava te u analizi podataka dobivenih proma-

³ Zajedno s Glavnim sanitetskim stožerom RH, Odjel za duševno zdravlje (istraživač: dr Mladen Knežević, sociolog) izrađena je popisnica za prognanike i izbjeglice u organiziranom smještaju u Hrvatskoj. Popisnica je bila namijenjena prikupljanju podataka o statusnim i psihosomatskim pokazateljima izbjeglica i prognanika prije, za vrijeme i poslije bijega. Podaci su samo djelomično prikupljeni i mogu se tretirati (barem što se sociološkog dijela tiče) samo kao podaci za studij slučajja.

tranjem stanja ljudskih prava u određenoj sredini; d) kako primijeniti kompjuterske sustave i mreže. Za specijalne kolekcije i baze podataka HURIDOCS organizacija preporučuje programsku opremu ISIS, koju razvija UNESCO (zadnje izdanje ISIS 3.7). ISIS se ubraja u tzv. database management systems, skraćeno DBMS, a namijenjen je prvenstveno obradi tekstualnih podataka. U ISIS-u se mogu izraditi raznovrsne aplikacije, zavisno o namjeni baze. HURIDOCS-ova je radna skupina u ISIS-u izradila bibliografsku bazu podataka INDEP i SERIAL. Obje služe za opis knjižnične građe, s time da SERIAL može poslužiti i za izradu centralnoga kataloga periodičkih publikacija.

Za obradu podataka o povredi ljudskih prava izrađena je baza podataka EVSYS. Ona se sastoji od nekoliko obrazaca za unos, koji uključuju opis žrtve, događaja, navodnog počinitelja zločina, te postupke poduzete u vezi sa žrtvom i događajem. Obrasci za unos podataka mogu biti kratki, dugi ili kombinirani, već prema zahtjevima ustanove koja podatke skuplja. Zato se prilikom prikupljanja i unosa podataka o povredama ljudskih prava moraju razlikovati tri stupnja: prikupljanje, analiza i zapis dokumentacije (biranje odgovarajućega obrasca). Iz unesenih se podataka mogu dobiti i manje statističke obrade. EVSYS je izrađen u Clipperu i radi pod DOS-om.

Pravila HURIDOCS-a i njihova baza INDEP primijenjeni su u HEG-u za obradu i razvoj bibliografske zbirke o prisilnim migracijama i ratu u Hrvatskoj i Bosni. U INDEP-u obrađujemo knjige, članke, referate, izvješća, predavanja, zbornike itd., koji se sadržajno odnose na spomenute predmete, na hrvatskom i engleskom jeziku. Za razliku od postojećih bibliografskih primjena, koje uglavnom sadrže najosnovnije bibliografske podatke, HURIDOCS-ov je pravilnik proširio zapise dodatnim podacima - kao sadržajem knjige ili članka, sažetkom, statistikom. U HEG-u je za tu svrhu preveden Međunarodni tezaurus izbjegličkoga nazivlja⁴, pa je građa indeksirana i pomoću odgovarajućih naziva. Tako se ujednačuje terminologija i olakšava pretraživanje. Tezaurus se zasada rabi u strojnom obliku, u bazi podataka THES, koju smo izradili u ISIS-u za potrebe Humanitarne ekspertne grupe. Sva se dokumentacijska djelatnost u HEG-u radi u ISIS-u, preko lokalne mreže u koju je uključeno pet osobnih strojeva. Podaci se mogu istovremeno unositi s više radnih mjesta i u više baza, ali se svi oni okupljaju na jednome mjestu. Isto se tako podaci mogu vrlo brzo ažurirati, pa se zajedno s unosom može vršiti i pretraživanje. Podatke mogu pregledavati, pretraživati i ispisivati za svoje potrebe i oni koji ne znaju rukovati ISIS-om, zahvaljujući ugradnji posebnoga sučelja za tu svrhu (*interface*) - tzv. HEURISCA - pomagala za ISIS koji smo primijenili i prilagodili našim potrebama.

HEG-ova baza podataka o prisilnim migracijama, izbjeglištvu i prognaništvu u Hrvatskoj do polovice 1995. godine sadržavala je:

A) Bibliografsku bazu podataka:

Data baza	Radna podloga ("worksheet")	Opis
THES	Isis	Tezaurus međunarodnog izbjegličkog nazivlja
INDEP	Indep	Objavljena i neobjavljena građa o izbjeglištvu, prognaništvu u svijetu i u nas. Hrvatska od 1945. do 1995.
TISAK	Indep	Domaći tisak o izbjeglištvu i prognaništvu od početkarata u Hrvatskoj i BiH.

⁴ Tezaurus međunarodnog izbjegličkog nazivlja; urednica Silva Mežnarić; redakcija Andrea Lovrić i Silva Mežnarić; redaktorica prijevoda Jadranka Čaćić-Kumpes; tehnički uredile Marija Laszlo i Andrea Lovrić; izdavač Nacionalna i sveučilišna biblioteka (u pripremi).

Data baza	Radna podloga ("worksheet")	Opis
EVSYS	Evsys	Ugrožavanje ljudskih prava; sadrži samo primjere za demonstriranje. Pripremljena za diseminaciju zainteresiranim NGO, te edukaciju.
PSIH	Indep	Članci, izvješća, projekti psihijatrijskog i psihološkog tretmana PTS-a, iz svijeta. Razvijena za Centar za psihotraumu, Zagreb.
PROJ	Indep	Projekti studije slučajeva (case-studies) izbjeglištva, prognaništva i povratka, koji se rade u HEG-u.

B) Izvorišne baze podataka:

ETNO	Excel	Statistički podaci o 943 etničke, lingvističke i religijske grupe u svijetu od 1820 do 1990, po desetljećima ⁵ . Još nije za javnu upotrebu.
CAMP	Clipper	Statistički podaci o nekim izbjegličkim kampovima u Hrvatskoj, sakupljeni popisnicom HEG-a i Sanitetskog stožera RH. Još nisu za javnu upotrebu.

Do godine 1997. HEG-ova baza podataka nastojat će: aktualizirati postojeće baze, diseminirati radne podloge za specijalizirane baze različitih nevladinih organizacija na području ljudskih prava u Hrvatskoj, razviti i komercijalizirati bazu podataka TISAK te, u suradnji s različitim nevladinim organizacijama za povratak prognanika, oblikovati specijalizirane baze podataka za strategije povratka. Na jednoj se takvoj "pokusnoj" IBP u HEG-u upravo radi. Najveći se posao predviđa na području nove data baze: EWS (Early Warning Signs). To je međunarodna baza podataka o znacima i ranim upozorenjima sukoba, osnovana pri Sveučilištu Michigan u Ann Arboru i Wayne State University u Detroitu. HEG je izabran kao jedan od dvanaest partnera u tom projektu. Ciljne grupe korisnika HEG-ovih baza podataka jesu: izbjegličke i prognaničke udruge i pojedinci, studenti, nastavnici, istraživači, stručnjaci u političkim tijelima, novinari; prije svih namijenjena je radoznalim građankama i građanima Hrvatske, bez obzira jesu li informatički pismeni ili nisu. Polovicom 1995. godine, bibliografska građa o izbjeglištvu i prognaništvu INDEP moći će se pretraživati i preko CAR-NET-a, na engleskom i hrvatskom jeziku.

**SILVA MEŽNARIĆ
MARIJA LASZLO**

⁵ Autor: Phil Schafer, COW - Correlates of War Project, University of Michigan, Ann Arbor.